

УДК 811.163.41'38
371.3::811.163.41
https://doi.org/10.18485/kij.2018.65.1_2.10

НЕНАД С. КРЦИЋ*
Универзитет у Београду
Филолошки факултет

Оригинални научни рад
Примљен: 15. 04. 2018.
Прихваћен: 26. 05. 2018.

РАЗВИЈАЊЕ СТИЛСКИХ КОМПЕТЕНЦИЈА УЧЕНИКА (НА ПРИМЕРУ НОВИНСКЕ ВЕСТИ)**

У овом раду бавимо се појмом стилских компетенција и могућностима њиховог развијања код ученика у основној и средњој школи. Полазећи од комуникативне компетенције, издвојене у лингвистичкој литератури током друге половине XX века, разматрамо улогу стилских, које различит број говорника поседује у различитој мери. Мада је то превасходно условљено језичким искуством, важну улогу у стицању језичко-стилских вештина може имати и настава матерњег језика. Ту учачамо, пре свега, њихово двојако методичко развијање – кроз афирмацију вредности једних и негацију других облика језичког понашања. Тиме се компетенције, преко вредносних судова, доводе у везу с појмом стилске норме. Коначно, на примеру варијације новинске вести, преузетом из литературе о новинарским жанровима, издвајамо неколико могућих модела стилских вежби погодних за развијање помених компетенција. Тако се ученици управо кроз писање стилски разноликих облика овог жанра упознају са основним одликама новинске вести, али и развијају свој језички израз.

Кључне речи: стилске компетенције, стилска норма, новинска вест, стилистика, методика, српски језик.

1. Шта су стилске компетенције?

Још је Ноам Чомски у другој половини прошлог века, развијајући теорију о генерисању реченица у природном језику, говорио о постојању тзв. *језичке компетенције*, која подразумева способност да се произведу граматички исправни искази (исп. Чомски 1965). Међутим, каснија социолингвистичка истраживања показала су да такве компетенције нису довољне за успешну комуникацију. На примеру који Тијана Ашић наводи у својој књизи *Наука о језику* (2014: 101)

* nenadkracic@gmail.com

** Овај рад представља измењену и допуњену верзију излагања са 59. републичког зимског семинара за наставнике српског језика (8. фебруар 2018, Филолошки факултет у Београду).

јасно се то може уочити. Тај пример гласи овако: *Човече, баи су вам екстра ове нове гиле!* Овакву реченицу, можемо претпоставити, могао би изговорити припадник млађе популације, односно говорник омладинског жаргона – школарац или студент, тј. она би била део дискурса који се може чути међу говорницима тог варијетета. Но, ауторка ту даје нешто друкчији прагматички оквир: замислимо да ову реченицу изговара студент, али да је упућена – професору. Како Т. Ашић објашњава, иако овде није прекршено ниједно правило језичке компетенције – лексика и граматика су у складу са језичким нормама (конкретно, жаргонским), ипак, реченица је „неадекватна” – уочава се одређена комуникацијска дискрепанција: на формалном плану (употреба жаргонизама у комуникацији студент–професор, исп. *екстра, гиле*¹) и садржинском (коментарисање изгледа у комуникацији студент–професор). То показује да је за успешну комуникацију неопходан шири скуп тзв. *комуникативних компетенција* (термин увео и разрадио Дел Хајмз, в. Хајмз 1974). Оне у свом оквиру подразумевају и *језичке* (*лингвистичке* или *граматичке*) компетенције – познавање лексике и синтаксичких правила датог језика, али и *социолингвистичке* – свест о прикладности одређеног исказа датог ситуацији, *дискурзивне* – способност стварања целовитог, кохерентног дискурса, те коначно *стратешке* – способност вођења разговора (према Ашић 2014: 101).

1.1. Поред поменутог, како ауторка наводи, „[у] комуникативну компетенцију спада и језичко прилагођавање према саговорнику. Наиме, уколико проценимо да слушалац није у стању да прати наш дискурс, ми га поједностављујемо, бирамо обичније речи и успоравамо ритам говора” (исто). Тачније, ми заправо мењамо – стил говора. Такође, „[у] другим приликама можемо, како бисмо истакли своју супериорност, намерно говорити користећи се вишим регистром и употребљавајући речи које нису познате саговорницима. Ово се у литератури често користи како би се постигли комични ефекти: сетимо се како говори Сова у децјем роману *Вини Пу*” (Ашић 2014: 102). Имитирање тог високог регистра такође може изазвати комичне ефекте, као у примеру Феме у Стеријиној „Покондиреној тикви”. Наравно, на сличан начин можемо мењати и прилагођавати и стил текста – у писаном медијуму. Све наведено показује да се у оквиру комуникативних компетенција може говорити свакако и о – стилским компетенцијама.

1.2. У вези са тим треба рећи да комуникативна компетенција није урођена – она се развија кроз језичко искуство говорника и од њега директно зависи; сматра се делом опште културе и помаже нам да лакше опстанемо и делујемо у друштвеној заједници (Ашић 2014: 102). Одатле можемо закључити да ни стилске компетенције нису урођене и да се на исти начин развијају. Но, кључни услов за развијање стилских компетенција јесте тај да су остале врсте компетенција у извесној мери развијене. Наиме, да би се могло говорити о стилу, неопходно је да говорник познаје лексику и граматiku самог језика (каузалност је очигледна:

¹ Данас је у београдском омладинском жаргону можда уобичајеније *тике*, што би указивало на динамичност као једну од главних одлика овог варијетета.

стилски потенцијал расте са богаћењем речничког фонда и бољим познавањем граматичких регула), да уме да уочи да ли је одређени исказ прикладан ситуацији, да је способан да обликује текст (дискурс), води разговор (преписку) и сл. Дакле, те компетенције у извесној мери претходе развијању стилских, и нужна су основа стилу, тј. стилском активирању. Како је „језички систем – извор ’јасноће’ израза”, која „није ’активно’ стилско обележје већ представља нешто као естетску основицу стила, услов за могућа стилска нијансирања” (Симић 2010: 60), развијање компетенција које претходе стилским ствара изражајну основу – ’латентно стање вредносних особености’, што значи да те развијене компетенције (*језичка, социолингвистичка* и др.) имају нулту стилску вредност, тј. стилски су неутралне (Симић 2010: 37).

Дефиниција *стилистичке компетенције* Лича и Шорта (1981: 49) представља одговор на појам лингвистичке (тј. језичке) компетенције Чомског. Они је виде као способност коју поседујемо и употребљавамо несвесно и интуитивно, те као реакцију говорника на стил.

М. Катнић-Бакаршић (1999: 25) при разматрању ’стилистичке’ компетенције полази од варијетета тј. ’поткодова’, те наводи да је стилистичка компетенција појединца пропорционална његовом познавању различитих поткодова и успешном пребацавању са једног на други, као и његовој способности да препозна стилеме у тексту.

У вези са стилским компетенцијама јесте и разнолика употреба језика. Језик не служи само преношењу информација (тј. нема само чисто референцијалну функцију), већ има и друге функције: емотивну или естетску, конативну, фатичку, метајезичку, поетску и др. (исп. Р. Јакобсон, према Катнић-Бакаршић 1999: 2–4). Самим тим, стил је директно у вези са употребом, тј. контекстом.

Можемо, дакле, на крају ових разматрања, изнети закључак да стилске компетенције омогућавају измену начина изражавања у складу са различитим језичким, односно друштвеним ситуацијама. Оне подразумевају свест о различитим стилским варијантама и разумевање њихове употребе у зависности од спољашњих околности.

1.2.1. Добар пример стилског варирања, условљеног развијеним компетенцијама, можемо пронаћи код Т. Прћића (1999: 14):

Претпоставимо да неко жели да, у једној реченици, опише следећу ситуацију: у непосредној околини говорника живи једна женска особа плаве косе и пријатне спољашности, која иначе професионално лечи децу, и према чијем кућном љубимцу, човековом највернијем пријатељу, сви, укључујући и говорника, гаје пријатељска осећања. Опис би могао да изгледа, рецимо, овако: *У мом комшилукку живи једна лепа плавуша, иначе дечији лекар, чијег пса сви ми волимо.* Ово представља вероватно најприроднији и најуобичајенији начин да се предвиђени садржај уобличи и изрази у српском језику, мада никако није и једини. Не улазећи овом приликом у варијације реченичне структуре, него се усредсређујући само на лексичку димензију, на месту подвучених речи у поменутом исказу могле би се јавити бар још и ове – синонимне – речи: *комишлук – суседство; живи – станује; лепа – zgodна, прикладна, љупка, атрактивна, гламурозна; плавуша – плавојка; дечији лекар – педијатар; пас – кер, кера, куца, џукела; волимо – љубимо, обожавамо.*

Као што видимо, док се сâм пример може означити као стилски неутралан (тј. „најприроднији и најубичајенији”), синонимима се исказ стилски активира. То увиђа и сам аутор када каже да „асоцијативно значење узрокује настанак стилистички обележених речи, чијим се одабиром доприноси, у првом реду, живописнијем изражавању”, али и прецизнијем, суптилнијем (Прћић 1999: 16). Тако речи могу бити географски обележене (чиме се уноси локални колорит у текст), тематски („својствене [...] некој тематској или жанровској области”), интерперсонално („више или мање формалне”), експресивно (које „одсликавају ставове и расположења говорника према саговорнику или према предмету комуникације”), конотативно (када „носе печат високе субјективности”) итд. (исто: 16–17). Такође, Т. Прћић говори о употреби, али и злоупотреби синонима, што има своје реперкусије и у настави језика.²

Већ сâм овај пример довољан је да укаже на неке од кључних елемената које у настави треба развијати, а који су у вези са стилским компетенцијама. На првом месту, неопходно је утицати на свест ученика о раслојавању језика, тј. важно је указати им на постојање различитих језичких варијетета – на временском, просторном, друштвеном плану.³ У вези са овим последњим битно је указати на различите типове комуникација: не комуницирамо на исти начин са познатим и непознатим особама; ако су познате, не комуницирамо исто са блиским људима и мање блиским, познаницима. Комуникација зависи и од врсте улоге коју имамо у конкретној ситуацији (вероватно је да нећемо исто разговарати са пријатељем и службеником у пошти кога не познајемо), од врсте личности, индивидуалних карактеристика говорника (да ли смо, на пример, срдачни или отворени и према непознатим особама), врсте ситуације (да ли комуницирамо путем телефона или, на пример, окружени саобраћајном буком), теме о којој разговарамо итд. У литератури је већ указано на све наведене факторе који утичу на комуникацију: социјалне, психолошке, тематске, ситуационе итд. (исп. Радвановић³2003: 165–185; Бугарски²2003: 251–252). Коначно, настава језика укључује и подробен опис и представљање функционалних стилова, бар оних најчешће издвајаних: разговорног, публицистичког, административног, научног, књижевноуметничког (исп. Катнић-Бакаршић 1999; Тошовић 2002; Симић, Јова-

² Исп. „Руковођена лаичким поимањем синонима, нарочито у популарном и журналистичко-публицистичком сегменту, често се спроводи механичка међузаменљивост синонима, а при том се не води рачуна о евентуалним последицама које та замена собом носи. Корени овакве праксе сежу све до основношколске наставе матерњег језика, где се ученицима редовно саветује да у својим писменим радовима избегавају „досадно понављање” (шта год да то значи), и да се зато служе синонимима, „речима истог или сличног значења”. С тим „речима истог или сличног значења”, током свог школовања, ученици се сусрећу тек од прилике до прилике, махом код тумачења „мање познатих и страних речи” у књижевним делима, када се једна реч – у маниру решавања укрштених речи – једноставно објасни својим синонимом (чест поступак, иначе, и у нашим речницима). Међутим, систематског рада на синонимима, који би, уз остало, озбиљније и креативније неговао изражајни потенцијал нашег језика, али и оних који се свакодневно њиме служе — уз врло малобројне изузетке, у образовном процесу нема” (Прћић 1999: 18).

³ О дијахронијском, дијагопијском и дијастратском варирању в. Симић²2010: 85–102.

новић 2002). Ученицима се различите врсте стила могу представити као *избор* и *комбинација* одговарајућих језичких средстава којима се постиже учинковитост, тј. ефицијентност кроз различите примере.

1.2.2. Илустрације ради, издвојићемо примере дискурса различите природе какви би ученицима могли указати да се различита стилска варирања могу пратити и у језику једног истог говорника:

(а) научни дискурс (Крчић 2016: 93; подвлачења накрдна):

Наиме, глаголе *вући се* и *јурити можемо* и другачије *посматрати*. Иако оба ова глагола означавају кретање (због чега кажемо да су семантички блиски), ипак се ради о процесима који су супротстављени по значењу – ‘ићи споро’ и ‘ићи брзо’. [...] Дакле, пре бисмо их могли третирати као антониме него као синониме. Лексикализована архисема је, наравно, хипероним, па би се о овој групи у науци могло говорити и као о примеру хипонимије, за шта има и више разлога. [...] Ипак, чини се да се тешко може говорити чак и о релативној синонимији између глагола попут *позајмити* и *поклонити* или *доделити* и *утрапити*. Као и у претходном примеру, и овде је реч само о заједничкој архисеми, лексикализованој у глаголу *дати*, те говоримо о глаголима давања као тематској групи, који се доиста организују у подгрупе на нивоу исте категорије – кохипонимије, према хиперониму *дати*.

(б) неформална комуникација (чет на друштвеној мрежи Фејсбук):

Н: Како стојиш са расположењем?

М: Онако, ту и тамо ☺ Боље ☺

Н: Више ту него тамо, а? ☺

М: Хахахаха

Мртва трка између ту и тамо...

Н: Дакле, тумо ☺

М: ☺

(в) званичан мејл:

Поштовани,

Овим путем се одазивам на позив и пријављујем за учешће на XIV међународном научном скупу Славистичка читања.

У прилогу вам шаљем пријаву своје теме под називом Стереотипизација као језичко-стилски поступак.

Надам се вашем позитивном одговору и унапред се захваљујем.

Срдачан поздрав,

Ненад Крчић,

асистент Катедре за српски језик са јужнословенским језицима
Филолошког факултета у Београду

Било би функционално упутити ученике у разноликост језичког општења кроз различите примере дискурса (чак и једног говорника: на пример, језик приватних писама писаца или научника према језику у њиховим делима). Док се у научном дискурсу чешће користе одређене речце као текстуални конектори (исп. *наиме*, *иако*, *дакле*, *ипак*), прво лице множине (ауторско *ми*, тј. ‘*ми* из скромности’: *можемо посматрати*, *могли бисмо третирати*), стручна терминологија (*хипероним*, *лексикализована архисема*, *релативна синонимија*, *тематска група*, *кохипонимија* итд.) и стандарднојезички облици, у неформалној комуникацији

се срећу краћи искази, емотикони (у писаној преписци) који приказују расположење говорника или смисао поруке (често се јављају на крају исказа уместо интерпункције или замењују читав исказ), језичка средства за постизање хумора, те има све одлике разговорног језика. Званична, формална преписка има, с друге стране, чвршће оквире, типске елементе, подразумева дистанцу условљену професионалним односом и сл. Тако, рецимо, можемо сведочити примером из нашег језичког инвентара: конектор *наиме* или везник *те* користимо само у научном дискурсу, а нестандартне или супстандардне варијанте у неформалној комуникацији.

2. Како развијати стилске компетенције у настави?

Овде ћемо покушати да сагледамо двојако методичко развијање стилских компетенција какво постоји у настави – афирмацијом одређених облика језичког понашања, те указивањем на негативне појаве у језичком понашању.

2.1.1. С једне стране, у настави матерњег језика може се кроз обраду књижевноуметничких дела високе естетске вредности упућивати и на стилске домете језика домаћих писаца, појединаца који су померали границе изражајности на српском језику. Отуда, упознавање ученика са стилским потенцијалима у књижевном делу један је од могућих аспеката наставе са позитивним утицајем. Ширење изражајних могућности српског језика ученици могу пратити на различитим нивоима језичког система, рецимо у лексици и творби (нпр. Лаза Костић, Момчило Настасијевић, Васко Попа) или синтакси и интонацији (Иво Андрић), па и звуковном/графичком плану (исп., на пример, Ђурић 2017 о звучној ономатопеји модерне, симултано-синестезијској и аудитивно-визуелној ономатопеји авангардног текста, те визуелној ономатопеји постмодернистичких одлика у XX веку). Говорећи о творачкој улози појединца у стварању ефицијентности језичког знака, Р. Симић и Ј. Јовановић Симић напомињу (2015: 71):

Гласовна грађа, лексика и фразеологија, синтаксичка и интонацијска структура – па наравно метрика и версификација, – све су то средства помоћу којих даровити језички ствараоци граде свој израз тако да изазива дубок утисак, право уживање свих; али изазива и дивљење, признање и жељу да се и сами на неки начин приближимо аутору, да га копирамо, да подражавамо његов начин употребе језика.

Дакле, таква зналачка употреба језика може утицати на развој ученичких изражајних могућности. Но, то не подразумева пуко имитрање, већ усвајање одређених образаца, могућих језичких модела којима би се обогатио инвентар стилских поступака, а на које се у настави упућује кроз текстовну методу.⁴

⁴ Исп. Николић 2009: 58: „Добро одабрани текстови [...] омогућавају и да се свестраније сагледа *стилска функција* речи и реченица у разним облицима и поставкама”. И даље: „У настави говорне културе и писмености текстови служе као узорци за стилске вежбе и писмене саставе. Проучавањем језичких и стилских поступака у ваљаном тексту ученици се подстичу да усвоје поступање искуснијих стваралаца и да стекну поузданија мерила према сопственом изражавању. Добро анализирани и детаљно поткрепљене стилске вредности (а и недостаци) појединих текстова служе као ствара-

2.1.2. Школски писмени задаци такође представљају чворно место за развијање језичко-стилских могућности. Како се наводи у методичкој литератури, они су солидна основа за усмеравање писмености, а између осталог, укључују и радње које су неопходне за писање пословног извештаја, радног пројекта, писма, молбе, стручног рада, расправе, новинске вести, репортаже и сл. (Николић 2009: 715). Према Илићу (2006: 558), пошто лингвистичку стилистику занима „употреба језичких средстава у сваком виду његове употребе, интересовање обухвата и језичку комуникативност школских писмених задатака”. Такође, кроз такве задатке могуће је указати ученицима и на пропусте стилске природе: на пример, претерано китњасте описи, препуни епитета, лоши покушаји имитације одређеног стила и сл., те би се на овој врсти задатака могао применити и афирмативни и негацијски аспект развијања компетенција.

2.1.3. Такође, у афирмативне моделе спада и симулација различитих (језичких) ситуација на часовима усменог изражавања, тј. часовима говорне културе. На њима се ученици могу стављати у улоге којима би се сугерисале разнолике врсте језичког понашања. У таквим околностима наставник би усмеравао ученике и подстицао их на употребну прикладних или уобичајених језичких средстава и облика.

2.1.4. Један од могућих афирмативних начина за развијање стилских способности свакако се тичу фигуративног изражавања. Подучавање реторичким (стилским) фигурама једно је од тежишта стилистике у настави језика данас. Ипак, укључивање конкретних стилских вежби које се могу базирати на фигуративности знатно би допринеле не само препознавању и репродукцији одређених фигура, већ и развијању креативних, стваралачких језичких потенцијала код ученика. Како наводи Ж. Жанет (1985: 52), „*retorika definiše figure kao načine govora koji odstupaju od prirodnih i uobičajenih načina*, или пак (као што би рекао Фонатије), *jednostavnih i svakidašnjih*; но она истовремено признаје да нема ништа уобичајенијег и обичнијег од употребе фигура, и да се, по једној класичној формулацији, *samo za jedan pijačni dan u Halama stvori više figura nego tokom više dana na akademiskim skupovima*. Фигура је одступање у односу на уобичајено, али је само то одступање уобичајено: ево парадокса реторике.”⁵ То можемо јасно видети на примерима хиперболе у свакодневној комуникацији, анализираним у литератури: *Они никада нису код куће; Убиће ме мајка ако закасним; Она је бескрајно па-*

лачки подстрек за *стилске вежбе са специјалним захтевима* као што су избор и комбиновање речи, композиција писмених састава, конкретизација описа, сажимање и проширивање текста [...]” У вези са овим је и запажање Бугарског (2003: 113–114) о *стварању новог у језику*, које се односи на „*могуће а још неискоришћене комбинације језичких јединица* [истакао Р. Б.], комбинације које тако представљају непresушно врело нових сазвучја, значења, govornih вредности и изражајних могућности”. „Наиме, на свеопштој *креативној језичкој способности* [истакао Р. Б.] свих људи почива и посебна вештина са којом изузетни појединци обрађују златну žицу скривених могућности стваралачког језичког израза: у језику песници трче, али сви ипак hodamo.” Али, и та креативност има своје границе, иначе би креативност водила у хаос, чему сведоче „*automatska поезија nadrealista, 'zaumni' језик futurista и слични песнички pokreti* који су у крајњој линији остали кратког daha” јер су одбили да прихвате постојање граница у језичкој креативности.

⁵ Подвукао Ж. Ж.

метно дете; Гледај куда идеш, сломићеш врат; Милион људи ме је јутрос звало и сл. (исп. Милосављевић 2016). Отуда би откривање конкретних механизма фигуративности кроз различите задатке и језичке игре ученицима омогућило да се и сами (свесно) опробају у стварању конкретних фигура и препознавању оних које употребљавају свакодневно.

2.1.5. Коначно, за развијање стилских компетенција, поред текстова књижевноуметничке природе, у настави матерњег језика неопходне су и друге врсте текстова: биографије, есеји, расправе, вести, извештаји, репортаже, научно-популарни текстови итд. Ученици се упознају са научно-учбеничким подстилом и кроз друге предмете (математику, историју, биологију, географију и сл.), но потребно је уопште укључити и разматрање текстова неуметничког карактера у наставу језика, управо због ширења дијапазона изражајних могућности ученика. Једна од таквих врста јесте управо и новинска вест, коју ћемо у наставку разматрати са становишта стилске варијације.

2.2. Други методички приступ јесте указивање на негативна комуникативна својства. Свакако, у тој области здружено делују језичка култура и стилистика, но можемо издвојити неке особености које се могу тицати развоја стилских компетенција. Како Т. Ашић (2014: 105) наводи, у такве, негативне облике језичке културе појединца, између осталог, спадају: вулгаризација – употреба жаргонизама у ситуацијама када треба говорити бираним, формалним језиком, двосмисленост и нејасност у изражавању, бирократизација – преношење административног језика у остале сфере јавне речи (одакле настају бројни клишеи), стручно оптерећење стила – неоправдана употреба страних и непрозирних научних термина, па и употреба поштапалица. Док пример с почетка јасно уочавамо као пример вулгаризације, илустрацију за бирократизацију и стручно оптерећење стила налазимо, рецимо, у примеру Р. Бугарског (²2003: 234) – *У условима интензификације неповољних еколошких фактора, рибе су испољиле стопроцентни степен морталитета* – који аутор препознаје као „апсурдан пример претенциозне квазинаучне употребе језика” уместо једноставног *Све рибе су угинуле услед загађења*. Мада улогу поштапалица можемо разумети и донекле оправдати с прагматичког становишта као врсту оклевања, са стилске стране оне ипак оптерећују дискурс, а могу отежати и слушаоцу да прати говорников ток мисли.

2.3. Дакле, у настави се стилске компетенције могу развијати афирмативно, подстицањем одговарајућих језичко-стилских облика изражавања у различитим условима употребе језика, те негирањем вредности других и указивањем ученицима на те облике као на стилске грешке. Тако се заправо, услед постојања ових вредносних судова, развијање стилских компетенција у настави схвата као усвајање стилске норме.

3. Новинска вест и стилске варијације

Према наставном програму новинарски жанрови се у оквиру наставе српског језика обрађују у 7. и 8. разреду основне школе (вест, извештај, репортажа), док се ти и други жанрови уче у 3. разреду средње школе. Овде ћемо представити један могући модел развијања компетенција преко новинске весте. Таква врста стилске вежбе може бити погодна за часове језичке културе, утврђивања градива, за новинарску секцију, додатну наставу итд.

3.1. Вест представља основни новинарски жанр чије су кључне одлике новост, актуелност и занимљивост, а затим краткоћа и концизност (Животић 1993: 21). Њена композиција је чврста (обично дата као тзв. 'обрнута пирамида'), а стил јасан, тачан и складан; живост стила постиже се сменом дугих и кратких исказа и различитим формулацијама (исто: 34). Због свега наведеног вест је врло погодна за развијање стилских компетенција, а пример за то налазимо управо у журналистичкој литератури. Р. Животић (исто: 43), говорећи о стилским варијацијама весте, напомиње да оне могу бити, између осталог, и провера стилске умешности. Према њему, варирањем весте исти сиже представља се на различите начине, а сваком новом варијацијом исказује се *нова варијација истине*; стилским варирањем упознају се „тајне изражавања, различите могућности компоновања (hronološko izlaganje, kontrast, retrogradno izveštavanje, korišćenje metaforike, lirski i epski iskaz, telegrafsko saopštavanje istine)” (исто: 44). Ту налазимо следећи пример (44–45):

Нова терористичка акција у Баскији
УБИЈЕНА ДВА ПОЛИЦАЈЦА
 Билбао, 20. новембра (АП)

Два полицајца су убијена и десет повређено у једном од најзамашнијих напада терориста у Баскији. Наоружани терористи, највероватније припадници баскијске сепаратистичке организације ЕТА – данас су из три аутомобила с друма отворили ватру из машинских пушака на спортски терен у близини полицијских барака у Басанрију код Билбаоа. Рафали су покосили двојицу полицајаца и ранили десетак, док су они, не слутећи ништа, играли фудбал.

(Свега 73 речи)

А као неке од стилских варијација ове весте Р. Животић наводи:

(а) телеграфску:

Najnovija vest iz Španije
 U BASKIJI UBIJENA DVA POLICAJCA
 Danas su u Basanriju kod Bilbaoa ubijena dva, a ranjeno je desetak policajaca. Dok su igrali fudbal, na njih su iz automobila pucali teroristi, verovatno pripadnici organizacije ETA. (40 reči)

(б) ретроградну:

U Baskiji sukob terorista i vlasti
 UBIJENA DVA POLICAJCA
 Sutra će u Bilbaou biti sahranjena dva policajca koje su ubili teroristi, verovatno pripadnici terorističke organizacije ETA. U sukobu je ranjeno još desetak policajaca. Oni su kraj svojih

baraka u Basanriju, blizu Bilbaoa, igrali fudbal kada su teroristi iz tri automobila osuli na njih vatru. Incident se dogodio danas, u ranim prepodnevним часовима, i jedan je od najozbiljnijih napada baskijskih terorista. (73 reči)

(в) сензационалистичку:

Ni fudbalski tereni u Baskiji nisu sigurni
TERORISTI UBILI DVA POLICAJCA

Baskija postaje sve nemirnija. Stanje se u njoj graniči sa građanskim ratom. Bezbržnost i mir su reči koje ovde postoje samo u rečnicima. Danas su, na primer, najsavremenije naoružani teroristi u Basanriju, blizu Bilbaoa, napali prepun stadion policajaca. U metežu su ubijena dva policajca, a desetak ih je ranjeno. Španija se nalazi u prelomnom trenutku svoje istorije. Svet se s pravom pita kuda ide Španija. Nisu li učestali teroristički događaji predvorje novog građanskog rata? (87 reči)

(г) лирску (неадекватно, дескриптивно, метафорички):

Događaji u Španiji
ŽRTVE BASKIJSKOG TERORIZMA

Današnji dan tek što je počeo da se zlati po krajevima kada je jedan paperjasti, rumeni oblak nad Basanrijem najavio tragediju. Dok su se čuvari javnog reda i mira nadmetali u „najglavnijoj sporednoj stvari na svetu”, na zelenom tepihu u blizini živopisnih baraka u malom čarobnom mestu, iz elegantnih crnih limuzina zaštekale su zlobno mašinke. Smrt je počela da se prosipa po zanemalom igralištu. Crna ruka baskijskih terorista, verovatno pripadnika zloglasne organizacije ETA, zbrisala je dva života, a desetak policajaca je ranjeno. Rumeni oblak slutnje začas je postao tragedija koja se i dalje nadvija na Baskijom. (105 reči)

Већ се летимичним читањем примећује да је први наведени пример бројним редуцијама скраћен на најважније информације. Ретроградни облик посматра информације из друге перспективе, полазећи од последице ка узроку, што захтева особену композицију текста. Сензационализам у трећем примеру је верно представљен хиперболом већ у самом наслову (где се инцидент подиже на ниво терористичког акта), и у кратким, одсечним исказима (где се помињу *građanski rat, prepun stadion policajaca, prelomni trenutak istorije*). Хипербола ствара и патетични тон (*Bezbržnost i mir su reči koje ovde postoje samo u rečnicima*), а поентира се реторичким питањем. Ипак, чини се, лирска, дескриптивна варијација највише одговара захтеву: дан се *злати*, облаци су *румени*, *paperjasti*, метафорика се развија (*zeleni tepih*, смрт се *prosipa*, *rumeni oblak slutnje*), искази су развијени, активира се ономотопеја (машинке су *zaštekale*), користе се бројни епитети (*elegantne crne limuzine, živopisne barake, zanemelo igralište* и сл.), па и клише-тирана перифраза (*najglavnija sporedna stvar na svetu*).⁶⁶ Управо се кроз овакав пример ученицима може скренути пажња на неадекватност језичких средстава у овом жанру – овакав текст би у функцији вести значио заправо неразвијене стилске компетенције.

⁶⁶ Полазници семинара су давали веома креативне одговоре на сличан захтев, па су тако неки писали целу вест у оmlадинском, „жаргонском” кључу, неки у сажетијој телеграфској варијанти, а посебно је била занимљива „епска” варијанта вести једне полазнице, написана у епском десетерцу. Таква разноврсност у стилским захтевима може се применити и у настави.

3.2. На нашим часовима вежбања на предмету Новинарска стилистика, упознајући се са језичко-стилским одликама вести, студенти су имали задатак да напишу стилске варијације исте вести. Ево неких примера:

(а) 'лирска' вест, неадекватна, метафоричка (Анђела Реџић):

Кобни дан у Баскији
ДВОЈИЦА ПОЛИЦАЈЦА ДАНАС СУ ЗАУВЕК СКЛОПИЛА ОЧИ

Злом и ватром наоружани терористи су 20. новембра били вође напада који би се према њиховим мерилима вероватно окарактерисао величанственим, а који ни анђели не би могли опростити. Највероватније припадници сепаратистичке организације ЕТА су своје металне звери устремили на недужне полицајце који у том тренутку нису ни били на дужности, већ су код полицијских барака у Басанрију безбрижно играли фудбал ни не слутећи несрећу која им неумољиво долази. Ведро небо су одједном прекрили мрачни облаци, а на свежу траву пала је топла крв; њих дванаесторица је пало, а двојица више никада неће устати.

(б) 'телеграфска' вест (Соња Благојевић):

Догодио се најновији терористички напад у Баскији, чији су наоружаници највероватније припадници баскијске сепаратистичке организације ЕТА. Рафали отворили ватру из три аутомобила с друма из машинских пушака на 12 полицајаца који су играли фудбал на спортском терену у близини полицијских барака у Басандрију код Билбаоа. Два полицајца убијена, десет их је повређено.⁷

3.3. Свесни да Животићев пример можда није најподеснији за ученички узраст, размотрићемо и следећи, наш пример, из дневног листа *Политика* (26. 1. 2018):

ФИНЦИ ПРЕДЛАЖУ УКИДАЊЕ ЛЕТЊЕГ РАЧУНАЊА ВРЕМЕНА У ЕУ

ХЕЛСИНКИ – Финска ће се заложити за укидање летњег рачунања времена у Европској унији, пошто је више од 70.000 Финца то затражило петицијом. Финска министарка за транспорт и комуникације Ен Бернер, објавила је данас на „Твитеру“ да је циљ владе да се летње рачунање времена укине широм Европске уније.

Агенција АП наводи да ниједна државна чланица Европске уније не може самостално да укине летње рачунање времена, већ би све државе чланице морале да се сложе. Фински парламентарни комитет дошао је до закључка да померање сата изазива краткотрајне поремећаје сна, нарушава ефикасност на послу, а може довести и до озбиљних здравствених проблема.

Како наводи АП, могуће је да Финце страшно иритира померање сата, јер не виде какву корист имају од тога.

Сунце не залази 73 дана у најсевернијој тачки Финске током лета, док се током зиме Сунце не појављује 51 дан. (Танјуг)

Овај или сличан пример био би погодан за различите врсте стилских варијација у настави. Можемо га замислити у форми бајке (исп. *У далекој земљи језера на северу, краљица је затражила од својих поданика да зауставе време*), расправе (у којој би ученици изнели аргументе за укидање и *против* укидања летњег времена), сензационалистичке или раритетне вести итд. Тако би се уче-

⁷Сличне примере телеграфских варијација добијали смо и од полазника семинара. Ипак, овде се може још скратити вест како би одговарала захтеву вежбе.

ници подстакли да размишљају о лексичким, синтаксичким, фигуративним, композиционим и другим елементима текста.

3.4. Но, могуће је текст вести стилски варирати и кроз различите језичке и стилске формације. Наиме, вежбу можемо спровести кроз бар три различита модела, тј. преко три врсте захтева. Прво, са појединачним и конкретизованим стилским елементима (на пример, метафорички, или дугим реченицама, или користећи деминутиве, пејоративе и сл.). Тако је, рецимо, могуће од ученика, особито старијих разреда, тражити да једну варијацију текста новинске вести напишу применом конкретне фигуре (исп. 2.1.4.), слично бројним другим стилским вежбама, као у следећем лингвометодичком захтеву: *Напиши ову вест тако да у њој употребиш што више метафора / персонификација / перифраза / хипербола* итд. Ту би се на часу могле анализом издвојити оне које су прикладне у самом тексту и оне које нису, чиме би се поново у фокус ставила стилска компетенција. Друго, са апстрахованим стилским елементима какве имамо у наведеним примерима (епски, лирски, дескриптивно, наративно и сл.). И коначно, шире посматрано, из аспекта одређеног функционалностилског комплекса (научног, разговорног, административног итд.).

4. Закључне напомене

Наставу језика можемо оплеменили различитим врстама стилских вежби које ће утицати на функционално описмењавање ученика, развијати њихове језичко-стилске потенцијале (разгранати реченичне и друге конструкције у њиховом језику, искористити могућности лексичког система, синонимију, антонимију, деминутивност, пејоративност, творбене моделе и сл.), богатити лексички фонд итд. Разматрањем конкретног облика језичког понашања у оквиру тих вежби и истицањем његове (не)прикладности с аспекта циља језичке активности, утиче се на свест ученика о језичком изражавању према ситуационим и другим контекстима. Новинска вест, због своје концизности, може бити погодан облик за разнолика варирања, било да се настава изводи кроз индивидуални или групни рад. Учењем о томе шта, са стилског аспекта, новинска вест јесте, а шта није и извођењем бројних варијација новинског текста развијају се стилске компетенције, усавршава употреба језика и повећава ниво језичке и опште културе ученика.

ИЗВОРИ

а) интернет извори:

Facebook.com, 21. 1. 2018.

Gmail.com, 30. 1. 2018.

Политика, Финци предлажу укидање летњег рачунања времена у ЕУ, <http://www.politika.rs/sr/clanak/397195/Finci-predlazu-ukidanje-letnjeg-racunanja-vremena-u-EU>, 26. 1. 2018.

б) остали извори:

Животић 1993: Radomir Životić, *Novinarski žanrovi: štampa, radio, televizija*, Beograd: Institut za novinarstvo, 44–45.

Крцић 2016: Ненад Крцић, Преклапање глаголске хипонимије и синонимије, у: Милош Ковачевић (ур.), Јелена Петковић (ур.), *Савремена проучавања језика и књижевности: зборник радова са VII научног скупа младих филолога Србије*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 91–101.

Студентски задаци на предмету Новинарска стилистика (октобар 2017).

ЛИТЕРАТУРА

Ашић 2014: Т. Ашић, *Наука о језику*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Бугарски 2003: R. Bugarski, *Uvod u opštu lingvistiku*, Beograd: Čigoja štampa.

Ђурић 2017: М. Ђурић, Ономагопеја у токовима модернизације књижевности 20. века, Београд: *Књижевност и језик*, LXIV, 3–4, Београд, 355–368.

Женет 1985: Ž. Ženet, *Figure*, Beograd: Vuk Karadžić.

Животић 1993: R. Životić, *Novinarski žanrovi: štampa, radio, televizija*, Beograd: Institut za novinarstvo.

Илић 2006: П. Илић, *Српски језик и књижевност у наставној теорији и пракси*, Нови Сад: Змај.

Катнић-Бакаршић 1999: М. Katnić-Bakaršić, *Lingvistička stilistika*, Open Society Institute, Center for Publishing Development, Electronic Publishing Program, https://www.ffst.unist.hr/_download/repository/Lingvistička_stilistika.pdf.

Лич, Шорт 1981: N. G. Leech, M. H. Short, *Style in Fiction: A Linguistic Introduction to English Fictional Prose*, New York: Longman.

Милосављевић 2016: Б. Милосављевић, Они никада нису код куће – о хиперболи у разговорном језику, Нови Сад: *Језик данас*, год. 12, 7–8, Нови Сад, 25–31.

Николић 2009: М. Николић, *Методика наставе српског језика и књижевности*, Београд: Завод за уџбенике.

Прћић 1999: Т. Прћић, Синоними у теорији и пракси: исто, али ипак различито, Нови Сад: *Језик данас*, год. 3, бр. 9, Нови Сад, 14–20.

Радовановић 2003: М. Radovanović, *Sociolingvistika*, Novi Sad: Izdvačka knjižarnica Zorana Stojanovića.

Симић 2010: Р. Симић, *Стилистика српског језика*. 1, Увод, фоностилистика, Београд: Јасен, Филолошки факултет, Научно друштво за неговање и проучавање српског језика.

Симић, Јовановић 2002: Р. Симић, Ј. Јовановић, *Основи теорије функционалних стилова*, Београд: Јасен, Научно друштво за неговање и проучавање српског језика.

Симић, Јовановић Симић 2015: Р. Симић, Ј. Јовановић Симић, *Општа стилистика*, Београд: Јасен.

Тошовић 2002: Б. Тошовић, *Функционални стилови*, Београд: Београдска књига.

Хајмз 1974: D. Hajmz, О komunikativnoj kompetenciji, Beograd: *Kultura: časopis za teoriju i sociologiju kulture i kulturnu politiku*, br. 25, Beograd, 129–137.

Чомски 1965: N. Chomsky, *Aspects of the Theory of Syntax*, Cambridge: MIT Press.

Nenad S. Krcić

DEVELOPING STYLISTIC COMPETENCE OF STUDENTS
(AT THE EXAMPLE OF NEWS)

Summary

In this paper we analyze the concept of stylistic competences and the possibilities for their acquisition by students in elementary and secondary schools. Starting from the communicative competence, separated in the linguistic literature during the second half of the XX century, we consider the role of stylistic ones. Although this is primarily conditioned by linguistic experience, an important role in acquiring stylistic skills can also be the language teaching. First of all, here we notice two aspects of methodological development – affirmation of some forms of language behavior and the negation of others. Thus, competence is linked with the notion of stylistic norms. Finally, in the case of a variation of news, taken from the literature on journalistic genres, we highlight several possible models of stylistic tasks suitable for developing these

competences. Through the writing of diverse forms of this genre students can learn about the basic features of news, but also develop their style competence.

Key words: style competence, stylistic norm, news, stylistics, methodics, Serbian language.